» Pripravila: Dr. Simona Kostanjšek Brglez, ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta

KULTURNA DEDIŠČINA

UMETNOST ZA TURIZEM

Prispevek je nastal v okviru projekta Umetnost za turizem. Umetnostnozgodovinske vsebine kot podlaga razvoju trajnostnega turizma Vzhodne Slovenije, ki ga sofinancirata Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS in Evropski sklad za regionalni razvoj, ter v okviru raziskovalnega programa Slovenska umetnostna identiteta v evropskem okviru (P6-0061), ki ga iz državnega proračuna sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS.

Cerkev sv. Križa v Zgornjih Poljčanah od povečanja ob koncu 19. stoletja

Gotizirana in barokizirana romanska cerkev sv. Križa v Zgornjih Poljčanah je največjo spremembo doživela proti koncu 19. stoletja.

Leta 1894 je bil okrajnemu glavarstvu v Mariboru poslan načrt za njeno razširjenje in povečanje, ki ga je po osnutkih konservatorja Janeza Grausa izdelal graški arhitekt Robert Mikovicz, ki je med drugim naredil tudi načrte za cerkev Marije pomagaj na Brezjah. Odobren je bil naslednje leto. Nova stavba je leta 1895 v smeri sever – jug prekrižala staro in tako sta njen prezbiterij in zahodni del ladje postala stranski kapeli. Gradbena dela so bila v celoti končana leta 1896, in takrat so začeli nameščati novo opremo, stare oltarje pa obnavljati. Še preden je bilo opremljanje notranjščine končano, je bila cerkev s tremi oltarji 30. 7. 1896 posvečena. Štiri mesece za tem so bile blagoslovljene neobaročne orgle, ki so delo Frančiška Nareksa, novembra 1897 pa še poslikave Frančiška Gornika.

Cerkev do današnje podobe

V 20. stoletju je bila cerkev večkrat obnovljena. Prva večja dela so potekala leta 1955, leto za tem, ko so zagorele orgle in je dim povzročil veliko škodo v ladji in prezbiteriju. Današnjo podobo je fasada dobila leta 1993. Takrat so bili pod vodstvom strokovnjakov Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor obnovljeni prvobitni slogi, od romanskega ometa na najstarejšem delu cerkve preko gotskega ometa na starem prezbiteriju in zvoniku pa do grobo obdelanega ometa na nadzidanem delu zvonika in do finozaribanega na dozidanem delu cerkve iz leta 1895. Vsi vogali najstarejšega dela cerkve so bili ob teh obnovitvenih delih pobarvani v opečno, najmlajšega pa v rumeno barvo. Leta 1996 je bila prebeljena notranjščina, pri čemer je bila s slopov odstranjena vsa ornamentika razen križev v krogih, ki pričajo, da je cerkev posvečena. Pročelje »nove« cerkve je razgibano, predrto z manjšimi polkrožnimi okni in rozeto, vogali so rusticirani, strešno čelo je razgibano. Izstopajoč portal z lastno strešico posnema obliko čela. V južno steno »stare« cerkve je vzidan del antičnega reliefa s podobama dveh Rimljanov v togah, od katerih ima eden roko položeno čez prsi, drugi pa se oprijema nazobčane tkanine oziroma okrasne kite. Morda je kamen del sprednje strani sarkofaga vplivnejše osebe.

Sv. križ; nova ladja z Nareksovimi orglami

Kako je v notranjosti?

Notranjščina je svetla in prostorna. Ladjo pokriva štiripolni križnogrebenasti obok. Na jugu je pevska empora, ki se v ladjo odpira s tremi ločnimi odprtinami. Zidana ograja empore je poslikana z ornamentalnim okrasjem in krilatimi angelskimi glavicami. Na vzhodu in zahodu se ladja z nizkima slavolokoma odpira v stranski kapeli. Stena nad vzhodnim lokom je figuralno poslikana. Duhovnik blagoslavlja bolnika na smrtni postelji, v ozadju je Križani. Slika prikazuje poljčansko bratovščino za srečno smrtno uro. Prezbiterij, v katerega se ladja odpira z visokim slavolokom, je z njo arhitekturno poenoten. Križnogrebenasti obok je z obočno oprogo razdeljen v dve poli. Na steni prve pole sta naslikana okvirja, od katerih je v vzhodnem upodobitev Konstantina Velikega, ki je pred bitko na Milvijskem mostu zagledal na nebu znamenje sv. Križa, v zahodnem pa Marija Magdalena, ki se je pod križem onesvestila v naročje Marije, Jezusove matere.

Sv. križ; nova ladja in del stare ladje z zvonikom

Sv. križ; veliki oltar Andreja Pavlica

Oprema je iz različnih obdobij

Kot sama arhitektura je tudi oprema cerkve iz različnih obdobij. Veliki oltar je naredil podobar Anton Pavlič, ker je bil oltar po načrtih graškega arhitekta Janeza Pascherja predrag. Kompozicijsko strogo zasnovan oltarni nastavek, ki ga členijo vitki okrogli stebri, je skoraj v celoti prekrit s pozlačenim ornamentalnim okrasjem. Figuralno skupino za nišo, Križanega s sv. Marijo, sv. Magdaleno in sv. Janezom Evangelistom, je naredil Ferdinand Stuflesser, ki je izdelal tudi figuri sv. Jožefa in sv. Janeza Krstnika, postavljeni pod baldahinasta zaključka ob straneh. Njegovi sta v cerkvi še figuri Srca Jezusovega in Marijinega na slopih v ladji.

Od opreme, ki je nastala za novo cerkev, velja omeniti tudi umetelno rezljane klopi v ladji, ki so kvaliteten izdelek mizarja Frančiška Fischerja iz leta 1895, in orgle, ki jih je v neobaročnem stilu naredil Frančišek Nareks. Blagoslovljene so bile sočasno s poslikavo Franca Gornika, novembra 1986. Zanimive so tudi ekspresivno podčrtane podobe križevega pota z začetka 20. stoletja.

Kapela Žalostne Matere Božje na pokopališču

Pred začetkom povečave cerkve je bila leta 1894 na pokopališču zgrajena kapela Žalostne Matere Božje, v kateri se je, dokler ni bila nova cerkev končana, opravljalo bogoslužje.

Notranjščino dvostolpne kapele pokriva lesen kasetiran strop z ornamentalno poslikavo. Vanjo so iz stare cerkve prenesli enega izmed oltarjev. Od vseh ohranjenih baročnih oltarjev ali njihovih delov je ta v kapeli najstarejši. Po svojih oblikovnih značilnostih sodi delno ohranjen nastavek v zadnjo tretjino 17. stoletja. Času primerno je strogo zasnovana arhitektura nastavka že skoraj v celoti preraščena s pozlačenim ornamentom. Osrednje mesto na oltarju zavzema kakovostna sočasna Pietà, ki je nastala v močnem naslonu na gotiko. Kot Marija z mrtvim sinom v naročju sta tudi zmerno razgibana angela v nišah ob straneh kakovostni zgodnjebaročni deli. Kapela je bila obnovljena leta 1993 v sklopu obnovitvenih del na cerkvi.

Kapela Matere Božje na pokopališču

» Pripravil: Milan Sternad iz Makol, fotograf in strasten zbiratelj starih fotografij in razglednic domačega in okoliških krajev.

ZAKLADNICA STARIH FOTOGRAFIJ

Učenci osnovne šole v Makolah, leta 1925. Tedaj so imeli na šoli 5 razredov, a le 297 učencev, torej skoraj 200 manj kot pred prvo svetovno vojno.

STARE RAZGLEDNICE

Razglednica Slovenske Bistrice iz leta 1896